

Saugaus grįžimo taškas

1991 m. sausio 3 d.

Langų nebuvo, taigi neturėjau pro ką spoksoti. Neregėjau baltų debesų žydrame danguje, primenančių sušalusį kraštą, kuriame netrukus nusileisime. Skridome karo lėktuvu „Hercules RNZAF LC-130“. Čia nebuvo nei kilimų, nei pagalvėlių, nei garso izoliacijos. Mes, tai yra šeši filmavimo komandos vyrai, sėdėjome priešais mokslininkus ir karius. Sėdynės tebuvo supinti diržai, saugantys užpakalius, kad nesusitrenktume, ir ne mane vienintelį pilvas vis varinėjo prie „medaus puodynės“ lėktuvo gale. Kaskart, kai kuris nors iš vyrų apšūvėdavęs, prasidėdavo lyg kokio grandininė reakcija.

– Vis geriau, nei žygiuoti pėsčiomis, – vienas kariškis šūktelėjo greta sėdinčiam vaikinui.

– Truputėlį! – pasigirdo atsakymas.

Be jokio įspėjimo prasidėjo turbulencija, ne pats geriausias metas pilotui pranešti, kad pasiekėme SGT. Man iš kairės sėdintis Bertranas šūktelėjo, kad SGT reiškia „saugaus grįžimo tašką“. Jis griausmingu balsu paaiškino, kad, praskridus šį tašką, net jei oras subjurtų, turėtume leistis arba kristi Antarktidoje, nes nebeužtektų degalų grįžti.

Su berniokišku įkarščiu pridūrė, kad, jei pasirodytų pernelyg rizikinga leistis Makmerdo stotyje, turėtume skristi iki Pietų ašigalio ir tikėtis, jog rasime slidžių kelią, arba mėginti tūpti tiesiog ant sniego. Rusvaplaukį bobu apsikirpusį Bertraną su „BeaverTails“ reklamine kepure ant ševeliūros, su vešlia barzda, kurią būtų neprošal patrumpinti, šaltuko ir alkoholio parausvinta nosimi veikiau būtų palaikęs etatiniu Kalėdų Seneliu nei sumaniu filmų kūrėju, kokį seniai pažinojau. Per kažkokią gamtos išdaigą jo šypsena veikiau priminė pykčio grimasą, vešlūs antakiai dar šiek tiek sustiprino šį įspūdį.

Kai kurie vyrai, nepaisydami reaktyvinių variklių užėsio, užsnūdo. Bet manęs miegas neėmė. Buvo per daug „kas, jeigu“. O jei man kas nors nutiks, nespėjus atskleisti tiesos? Prisiminiau katastrofa pasibaigusį 901-ą skrydį. Ekskursijų grupės paprastai ryte išvykdavo iš Naujosios Zelandijos ir tą pačią dieną grįždavo net nenusileidusios Antarktidoje. Tai buvo vadinama „kilpiniais skrydžiais į niekur“.

Nutūpėme ant ledo tako ir nusileidome trapu. Išvydus tokias baltas platybes be menkiausios dėmelės net kvapą užėmė. Ko gero, patyriau tai, ką patiria pirmą kartą oro įkvėpęs naujagimis – suskaudo iki pat plaučių. Ir man, kaip naujagimiui, kažkas pliaukštelėjo per nugarą, kad iš išgąščio surikčiau. Kaip ir spėjau, tai buvo Bertranas. Vos išlaikiau rimtą veidą – jis buvo užsidėjęs gauruotą meškėno kailio kepurę, viename šone karojo dryžuota uodega. Neklauskite manęs, kaip tas negyvas, apdulkėjęs daiktas perėjo Naujosios Zelandijos pasienio kontrolę. Žvelgdamas į vešlią barzdą ir tokius pat vešlius antakius, į iškamšą primenančią galvą jaučiausi, lyg regėčiau sniego žmogų.

– Nebijok, Itanai. Čia nėra nei baltųjų meškų, nei vilkų, nei BRIEDŽIŲ, – pasišaipė jis.

Tas briedis buvo senas mūsų pokštas.

– Kaip galėčiau nebijoti! – Pasidavęs pagundai tįmptelėjau už uodegos. – Su šituo ant galvos atrodai kaip trūkstama tarpinė grandis!

– Ei, palik ramybėje! – Jis pliaukštelėjo man per ranką.

Visiems susirinkus, Bertranas išrėžė drąsinamą kalbą, „kam turime būti pasiruošę“.

– Saugokitės sniego tiltų. Neapsigaukite matydami lygų paviršių – sniegas ten gali būti vos nykščio storumo. O po juo, – Bertranas švilptelėjo, – trisdešimties metrų praraja. Tai-gi kai pasakysiu: „Sustink!“, taip ir padarykite.

– Mes jau ir taip sustingę, – pajuokavau.

Tačiau užsigrūdinusiems kvebekiečiams aplinkui mane šaltis, regis, buvo nė motais.

Bertranas ramiai baigė kalbą:

– Neišvysime iš čia, kol neįgyvendinsime Itano scenarijaus. – Jis uždėjo man ant peties sunkią ranką. – Pagaukite šios vietos dvasią. O kai tai padarysime, norėsiu skirti šį dokumentinį filmą savo žmonai Aurelijai, trisdešimt ketverius metus kentusiai mane ir mano pomėgį filmuoti. Taigi nepadarykite nieko kvailo, kad nereikėtų rašyti dedikacijos jums.

Mudviejų su Bertranu istorija siekė senus laikus. Būčiau galėjęs prirašyti ištisus lapus apie tai, kokia auksinė jo širdis, kaip jis visada gina silpnuosius, kad jo juokas garsesnis už riksmus, kad jis niekada nepameta iš akių bendro vaizdo, o ant viso kito jam nusišvilpti. Bet, kiek žinau, jis dar nemiręs, taigi kol kas nesiruošiu rašyti jam nekrologo.

Paskui buvome nuginti į autobusą „Ivan the Terra“ ir gavome spinteles Skoto bazėje. Turiu patikslinti, kad spintelės buvo nerakinamos, veikiausiai tikintis, jog niekas nesumanys landžioti po svetimas. Po trumpo pristatymo, kaip čia viskas veikia: generatorius, gaisro signalizacija, medikamentai, šlapimas ir kietesnės atliekos, šiukšlės – kur tai patenka ir kur keliauja *paskui* (atgal į Kraistčerčą), – ir kitų kartais ne visai malonių paaiškinimų buvome palydėti į pusapvalį namuką ir turėjome išsirinkti gultus. Iš patirties žinojau, kad geriau atsidurti virš Bertrano nei po juo, antraip įdubęs čiužinys spaus galvą. Pirmas mūsų valgis buvo šilto maisto bufetas valgoma-jame. Bertranas ėmė plepėti su virėju, tikriausiai bandydamas užmegzti su juo gerus santykius, kad žinotų, kur vidurnaktį nusiaubti maisto sandėlį.

Naktimis šildymą išjungdavo ir bendrajame kambaryje, kur nakvojau, – šiuo metu ten buvo du laipsniai šilumos (temperatūra toliau krito). Sėdėjau užsiklojęs dviem ėrenomis, elektroninė spausdinimo mašinėlė truputį šildė kelius. Kiti jau seniai pūtė į ūsą, nors švietė vidurnakčio saulė ir niekas nepriminė nakties. Dienoraštyje rengiausi aprašyti, kuo užsiimu tolimojoje Antarktidoje, bet rašiau gerokai plačiau, nes šio filmo ėmiausi stengdamasis neišprotėti bemiegėmis naktimis. Jos mane ir atginė į šią laikiną savanorišką tremtį. Trumpai tariant, man baisiai reikėjo erdvės, tuščios drobės, atstumo, kad galėčiau išpažinti tai, ką turėjau, ir pasirūpinti, kad tiesa būtų išdėstyta ant popieriaus. Todėl atsidariau šalia manęs ant grindų gulintį odinį lagaminėlį, prikimštą senų, maždaug dešimties metų darbo užrašų. Spėju, dabar jau tikrai pasiekiau SGT.

Nambasa

1979 m. sausio 27–29 d.

Tas, kuriam neteko ten būti, niekaip nesupras Nambasos kerų, o ir ten buvusieji nesugebėtų apsaityti to žodžiais – jų lūpose skraidantis kilimas virstų durų kilimėliu. Iš esmės tai muzikos, amatų ir alternatyvaus gyvenimo būdo festivalis, vykstantis Aukso slėnio ūkyje; tūkstantinės minios, primenančios Vudstoką, taikos ir meilės šventė, išsipildžiusi hipių svajonė. Tai, ką mačiau, tebuvo ledkalnio viršūnė. Grojant „Little River Band“ žibintuvėlius keliantys žiūrovai, apšildančios grupės, ruošiančios sceną „The Doors“ ir Bobui Dilanui, žmonių miškas, kojų pomiškyje lakstantys vaikai, moterys, besivėsinančios nešiojamuose dušuose ir rodančios nuogus kūnus. Jausmas, lyg būtum išsilaisvinęs ir vaikščiotum kojomis nesiekdamas žemės. Gerai jau, neneigsiu kelis kartus užtraukęs suktinės, be to, salsvi daugelio dalyvių dūmai veikė lyg plačiai pasklidusi aromaterapija.

Ketinau čia vykti su savo tuometine mergina Olivija, bet mano planas neišdegė, nes ji negalėjo pakęsti mano „koncertų ir minių“. Jos akyse niekada neprilygau tobulajam Bariui Manilovui (tai ir nuoroda į jos muzikinį skonį). Čia po atviru

dangumi buvo prekiaujama ar mainikaujama viskuo, ką tik galėjai rasti pasaulyje: masažais ir refleksoterapija visur, kur tik galėjai pastatyti suolą; indiškėmis palaidinėmis, sariais, haremo kelnėmis ant vieno prekystalio; tibetietiškais koldūnais, samosomis ir indiška duona ant kito; budų virtinėmis... Jei nebūčiau žinojęs, kur esu, veikiau būčiau spėjęs, kad atsidūriau Goa, o ne Godzonoje. Antrą dieną festivalyje mano žvilgsnį patraukė prie stalo su saulėje tviskančiais „nuotaikų žiedais“ stovinti liesa, gležna šviesiaplaukė, jos plaukai siekė užpakalį. Apžiūrinėjant žiedą jos rankos drebėjo, veikiausiai iš to nusprendžiau, kad ji sunerimusi. Jos apranga buvo keista: aptemptos baltos jojimo kelnės, iš mados išėję balti marškiniai, ištepti purvu ir žole. Tą akimirką man kažkas nutiko ir, tarsi tam būtų reikėję liudininko, ji atsisuko ir tarė:

– Žinai, skaidrus kristalas reaguoja į žmogų. Skirtingos spalvos reiškia skirtingas nuotaikas. Tarsi gija po gijos perprastum vaivorykštę.

Pamaniau, kad jai kažkas labai negerai, jei reikia „stebuklingo“ daikto savo jausmams suvokti.

Ji šyptelėjo puse lūpų, užsimovė ant piršto žiedą ir paklausė:

– Kokia aš šiandien? *Išsigandusi? Pikta?*

– Sutrikusi? – spėjau, nors atrodė labiau tikėtina, kad ji tiesiog apsvaigusi.

Jai nueinant mane apėmė smalsumas ir kartu susirūpinimas. Šiek tiek šlubčiodama, apglėbusi save rankomis ji pėdino nuo prekystalio prie prekystalio. Žmonių jūroje atrodė vieniša ir pažeidžiama... Pamažu ji tarsi nešama bangos išplaukė iš grūsties į tuščią pievą, o aš per daug neatsilikdamas sekiau iš paskos.

Ji priėjo prie dviejų galvas nunarinusių žirgų saulėtame aptvare ir patapšnojo jiems per snukius. Buvo matyti, kad arkliai suteikia jai emocinės paramos.

– Norėtumėte, kad tos įkyrios musės paliktų jus ramybėje? – paklausė ji ir nubaidė tamsų vabzdžių debesį, paskui taip švelniai palenkė prie savęs žirgų galvas, kad bemaž panorau būti vienas jų.

– Ei, sveika, aš Itanas. – Priėjau prie jos. – Viskas gerai?

Iš arti pamačiau, kad jai nėra nė dvidešimties. Mergina buvo iš prigimties graži, žydromis akimis nuleistais kampučiais, saulės išblukintomis blakstienomis, nudegusia nosimi, dailiomis putliomis lūpomis. Viskas joje paprasta, artima gamtai, bemaž skandinaviška.

– Hm, pagalvosiu... – ji prisimerkė nuo saulės ir pasižiūrėjo į naujojo žiedo akmenuką. – Galėtų būti ir geriau.

Ji atkišo man žiedą, ir aš būčiau galėjęs prisiekti, kad išgirdau žodį „gintaras“.

Dirstelėjau į pigų papuošaliuką.

– Jis juodas, – sutrikęs pasakiau.

Ji suraukė nosį, regis, ir pati sutriko.

– Ne gintaras, – tariau.

Ji sutiko, tada pridūrė:

– Aš esu Amberė*. Toks mano vardas.

Velniais, ji ketino paspausti man ranką.

– Oi, atleisk! Maniau, norėjai pasakyti, kad tavo skaidrus kristalas yra... na, supranti, gelsvas.

Abu nusijuokėme, paskui kurį laiką pastypsojome nežinodami, ką sakyti.

* *Amber* angliškai reiškia „gintaras“ (ši ir kitos pastabos – vertėjos).

– Èė... atjojai arkliu? – bandžiau užmegzti kalbą.

Ji žvilgtelėjo į savo jojimo aprangą, pečiai pakumpo.

– Žinau. Čia trilijonas žmonių, o aš vis tiek išsiskiriu. Turiu vyresnį brolį – jis mane čia atlydėjo, o paskui pradingo su kažkokiais vyrūkais. – Prisiminusi tai ji mažais ratukais pasimasažavo smilkinį. – Atlėkėme čia paskutinę minutę ieškoti ramybės ir prieglobsčio.

– Ramybės ir prieglobsčio?

– Kad jo nenužudytų už piruetus ir pasažus!

Mano išraiška turbūt buvo buka, nes ji pavaizdavo laikanti vadeles.

– Denielis užsiima dresūra, o mano tėtis veisia žirgus. Tėčiui dresuoti žirgą atrodo taip pat blogai, kaip *berniukui* šokti *baletą*.

– Gal mudviejų tėčiai giminės? Maniškis įsitikinęs, kad tik mergaitės gali auginti ilgus plaukus.

Ji prikando lūpą.

– Nes per pratybas vienas žirgas susilaužė koją. Jį teko užmigdyti.

Lėtai, žingsnis po žingsnio nupėdinome į apytuštę vietą. Pagaliau atsivėrė vaiki žydra įlanka, kurioje ribuliuavo šviesos tinklas, link mūsų sklido sūrymo kvapas; ten ir įsirengėme stovyklą. Tą dieną, pernakt ir iki pat kito vakaro dalijausi su ja viskuo, ką turėjau: bandelėmis su sūriu, su razinomis, imbieriniu alumi, turistiniu čiūžiniu, miegmaišiu, kurį išskleidžiau atėjus vakarui, kad apsaugotume nuo uodų; ji irgi dalijosi su manimi tuo, ką turėjo: lūpų balzamu, Zodiako žvaigždynų išmanymu, didžiuliais siekiais apsaugoti gyvybę jūroje, apginti žvėris ir pasaulį nuo sunaikinimo. Be rytinio pasiplaukiojimo su apatiniais drabužiais, mes visą laiką

šnekėjomės. Na, iš pradžių vis šnekėjo ji, o aš daugiausia klausiausi.

– Arkliai yra stiprūs ir tvirti, bet vienas klaidingas žingsnis, ir staiga jie tampa tarsi stikliniai, – aiškino ji. – Toks žirgas, kaip šis, kainuoja ne mažiau už namą, o tėtis net negalėjo leisti jam ramiai nugyventi eržilo gyvenimo, nes žirgo kojos kaulas suskyla į daugybę šipuliukų, visai kaip stiklas, ir nebesugyja. Vargšas arkllys taip kentėtų, kad net neištengtų gyventi. Tėtis tą žirgą be galo mylėjo. Kol buvo kumeliukas, jis taip straksėdavo, kad tėtis jį praminė Popkornu.

Amberė papasakojo, kad jos tėtis nutaikė į Popkorną šautuvą, paskui padėjo jį ant žemės ir ėmė žingsniuoti pirmyn atgal mėgindamas sugalvoti kokią nors kitą išeitį... Deja, net ji pati žinojo, kad kitos išeities nėra, taigi pakėlė tėčio šautuvą. Nuo skardaus žvengimo taip smarkiai sukrūpčiojo, kad tik iš pokštelėjimo suprato paleidusi šūvį.

Ko gero, vėliau ji nebeprisiminė pusės to, ko man priešneikėjo paveikta traumos, nes, kartą po kelių savaitių man apie tai užsiminus, istorija nepaaiškinamai pasikeitė. Šįsyk tėtis parvarė ją namo ir iš arti nušovė žirgą, smarkiai aptaškydamas krauju Denielį. Gal Amberė troško, kad niekas, netgi ji pati, nežinotų apie jos žiaurų, bet neišvengiamą poelgį? O gal tai buvo „kitiems“ skirta versija, ne ta, kurią ji saugojo ypatingam vaikinui savo gyvenime?

Slinko valandos, keitėsi šviesa, ir aš jai ant skruostų pastebėjau druskingas deltas. Bangos pliuškėno į krantą, toluoje skambėjo muzika it tolimas griaustinis praėjus audrai. Mus apgaubė ramybė, o jos baseino žydrumo akys man priminė gilų vandenį, saulėtą dieną žaidžiant šviesos dryžiams. Atėjo ta akimirka. Būčiau galėjęs ją pabučiuoti, *turėjau* ją

pabučiuoti, juolab kad jos akys žvelgė į manąsias ir aš jutau, jog ji laukia bučinio. Sunku paaiškinti, kodėl susilaikiau. Veikiausiai todėl, kad ji atrodė pernelyg sumišusi, pernelyg susijaudinusi. Kita vertus, labai nenorėjau, kad vėliau ji sužinotų, jog tuo metu turėjau merginą; būčiau praradęs jos pasitikėjimą. Stengiausi būti daugmaž padorus vaikinąs ir viską pradėti teisingai.